

RAJHRAD město nejstaršího kláštera na Moravě

Město Rajhrad je jedinečné svým názvem, polohou, historií, velkomoravským hradištěm, dvěma kláštery, Památkem písemnictví na Moravě, Hospicem sv. Josefa, výtečnými kuchyněmi a pohostinností zdejšších restaurací a v neposlední řadě také lidmi, kteří v něm žijí.

Rajhrad na pohlednici, 1908

Místní jméno Rajhrad, které domácí vyslovují „Réhrad“, pochází z obecného pojmenování „rajský hrad“ ve smyslu pěkný či silný hrad. Starí Slované si takto hezky nazvali již v 8. či 9. století své opevněné sídlo, chráněné spleťm řekčístem mnoha ramen řeky Svratky, hustými lužními lesy a bažinami.

Poloha Rajhradu byla výhodná pro jeho obyvatele před stovkami let a je i dnes. Od pradávna leželo velkomoravské hradiště, pak trhová ves a posléze městečko Rajhrad na křižovatkách významných obchodních cest a během věků bylo přirozeným správním i hospodářským centrem. V současnosti je velmi příjemná blízkost a jednoduchá dostupnost metropole Moravy města Brna, kde většina Rajhradských studuje a pracuje.

Rajhrad, ve kterém žije téměř tři tisíce obyvatel, se velmi rychle rozrůstá. Zdejší lidé, vybavení nebyvalým smyslem pro humor, se sdružují v mnoha aktivních spolecích, jejichž činnost daleko přesahuje hranice města, např. místní fotbalisté v RAFK, šermíři v Asmodeus, šachisté v TJ Sokol, sdružení maminek v Kalamajce, zpěváci v Rajhradském pěveckém sboru při farnosti, biliardisté v TJ Orel, mnohostranní sportovci ve SPRS a nenahraditelná je Záchraná stanice dravých ptáků. Volení zástupci města v čele se starostou Františkem Ondráčkem mají velkou snahu vytvořit z Rajhradu příjemné místo pro bydlení, podnikání i odpočinek.

Cílem návštěvníků a pouťníků v Rajhradě je nejčastěji benediktinský klášter, který je nejstarším klášterem na Moravě a náleží k nejvýznamnějším moravským památkám.

Poznejte klášter sestřiček Božského Srдца Ježíšova s jeho dramatickou historií i nevědní současností, vstupte na hřbitov, kde odpočívají nejvýznamnější osobnosti moravské historiografie a představení obou rajhradských klášterů, rozhlédněte se po starodávném městečku v nejstarší části města či obdivujte osudy dvakrát zaniklé a přece žijící vsi Čeladice. Také obě rajhradská vodní díla mlýn a pila v sobě nesou téměř tisíciletou stopu života obyčejných lidí v této od dávnověku osídlené lokalitě. Kostel Povýšení sv. Kříže a Základní škola TGM vypovídají o duchovním životě a vzdělávání v našem městě a Památník generála Kozyra je o jedné neuvěřitelné tragédii v poslední světové válce.

Město Rajhrad se postupně stává známou odpočinkovou zónou jižně od Brna. Jeho katastr je protnut pěšími cestami a cyklistickými stezkami, má nádherné okolí s mnoha zahradami, sady, vinohrady a oborami, s úchvatnými pohledy do daleké rovinaté krajiny s hektary úhledně obdělávaných polí, napřímenou řekou Svratkou a klikatými mlýnskými náhonny, totiž krajiny po pět tisíc let kultivované člověkem.

Rajhradské pamětihodnosti

1 Stará rajhradská pila

Vodní dílo s dávno vžitým názvem „Stará pila“ bylo obnoveno rajhradskými benediktiny za probošta Bonaventury Pitra v r. 1763. Datum zřízení pily neznáme, ovšem můžeme se domnívat, že zde, u tehdejšího klášterního lesa, byla pila postavena snad pro potřebu barokní přestavby kláštera, s níž se započalo v roce 1721. Od pol. 19. stol. byl majitelem pily patrně rajhradský mlýnářský rod Tomků. Ve spodní kamenné části budovy měl navíc svoji dílnu pilník František Patočka, který na kamenném bruse brousil pilníky, horní patro pily bylo dřevěné.

Stará pila

V r. 1920 byla pila zrušena a její střecha stržena. V r. 1925 prodal Alois Tomek stavební část číslo 1/2 s názvem „přlta“ i s celým mlýnem a příslušenstvím Otto Doležálkovi. Dne 8. června 1950 přechází tato stavební parcela s torzem obvodových zdí staré pily přidělovou listinou na obec Rajhrad.

2 Benediktinské opatství Rajhrad

Benediktinský klášter v Rajhradě je nejstarším klášterem na Moravě. V r. 1045 daroval český kníže Břetislav I. břeňovskému klášteru opuštěný hrad s názvem Rajhrad a v něm založil klášter (cellu) sv. Petra a Pavla. O tři léta později byla cella proměněna ve skutečný klášter, který byl podřízen břeňovskému opatství.

Klášter byl v následujících staletích mnohokrát vydrancován. Král Jan Lucemburský propůjčil představeným kláštera r. 1327 hrdební právo a Karel IV. potvrdil Břetislavova privilegia. Od r. 1540 zasedali rajhradští probošti v Moravském zemském sněmu. Právo pontifikálie nabyli probošti od papeže Inocence IX. v r. 1687 a od té doby směli nosit mitru, kříž, prsten a berlu. Celkově nezávislosti dosáhli rajhradští mniši v r. 1813. V 18. a 19. stol. klášter proslul rozšiřující se knihovnou a vědeckou činností Bonaventury Pitra – zповědníka Marie Terezie, dr. Rehoře Volného, dr. Bedy Dudíka, dr. Maurice Kintera a dalších vzdělaných rajhradských benediktinů. Celé 20. stol. bylo pro benediktiny téměř zničující, avšak nejtemnější období pro klášter nastalo krátce po komunistickém převratu. V r. 1950 bylo v rámci „Akce K“ přepadeny jednotkami lidových milicí a StB všechny mužské řády v Československu. Řeholníci byli internováni a majetek propadl státu. V r. 1990 byly zdevastované objekty vráceny řádu, který za podpory mnohých institucí, fondů a dárců postupně rekonstruuje celý areál. V r. 2005 zde byl otevřen Památník písemnictví na Moravě, který spravuje slavnou benediktinskou knihovnu s 65000 svazky knih.

Benediktinská knihovna

3 Rajhradský mlýn

První písemná zmínka o mlýně v Rajhradě se objevuje v r. 1092. Listina probošta Vítky z 12. března 1340 jmenuje mlýnáře Martina na mlýně Strumen, což je staroslovanský výraz pro pramen. V r. 1645 téměř zničili mlýn a pilu v Rajhradě švédští žoldáci. V r. 1677 byl přestavěn a zvětšen. Kolem r. 1704 měl mlýn již sedm složení a kašník pro výrobu kaší. V letech 1748 až 1771 dostal mlýn dnešní podobu. V r. 1786 prodal klášter mlýn, získal ho vojvocký mlýnář Anton Tomek. Syn mlýnáře Antonína Tomka ml., Alois zřídil v r. 1902 ve mlýně elektrárnu, která rozsvítila klášter, zemský sirotčinec a postupně i celý Rajhrad. V r. 1925 koupil mlýn Otto Doležálek, jenž zde zřídil moderní válcový mlýn a provozoval elektrárnu s kaplanovou turbínou o 114 HP a strojírnou. V r. 1945 byl mlýn zkonfiskován jako německý majetek. Od r. 1949 užívalo strojírnou a elektrárnu zemědělské družstvo Rajhrad a Okresní stavební podnik v Židlochovicích. V r. 1956 byl mlýn rozhodnutím příslušného ministerstva jako přebytečná mlýnská kapacita určen k likvidaci. V současnosti době vlastní budovu firmy zabývající se zemědělskou a potravinářskou výrobou.

Rajhradský mlýn

4 Starodávné městečko

Archeologickým průzkumem je dokázáno osídlení Rajhradu v místě dnešní sladovny již před pěti tisíci lety. Dnešní Rajhrad byl založen nejspíše na přelomu 10. a 11. stol. po zániku nedalekého velkomoravského hradiště, jehož jméno převzal. V pol. 11. stol. daroval kníže Břetislav břeňovským benediktinům pro založení nového kláštera mimo jiné i ves Rajhrad. Dodnes je dochován půdorys původní zástavby. Dne 20. října 1554 břeňovský opat Jan Chotovský a rajhradský konvent povolili Rajhrad podle starodávného zvyku nazývat se městečkem a užívat starodávnou pečť. Vrchnost tehdy přenesla na městečko trestní pravomoc, danou klášteru Janem Lucemburským a prodala městečku dolní hospodu (dnes U Opla) pro zřízení radnice. Šibenice a stínadlo stávaly u cesty k Želešicím. Kolem roku 1620 měl Rajhrad 41 domů a 300 obyvatel. V roce 1622 se klášternímu purkbrámu Václavu Sobkovi z domu č.p. 7 narodil syn Matouš, který se stal v roce 1668 arcibiskupem pražským, a je tak nejvýznamnějším rajhradským rodákem.

Městečko bylo několikrát zničeno ohněm, velkou vodou a často drancováno různými armádami. Na místě po pravní byla v roce 1795 postavena kamenná kašna. Ta dnešní je zde od roku 1868 a pochází z brněnského požářiště.

Městečko

5 Farní kostel Povýšení sv. Kříže

V r. 1330 byla ve vsi Rajhradě zřízena modlitebna, zasvěcená Povýšení svatého Kříže. Bohoslužebné úkony i farní funkce se však nadále konaly v klášterním chrámě sv. Petra a Pavla. V 16. stol. byla zchátralá kaple opravena, po švédském a tureckém pustošení ji znovu opravil a zvětšil probošt Celestin Arlet. Celou stavbu hradil ze svých prostředků, jako poděkování za vyléčení z těžké nemoci a za uchránění Rajhradu před epidemií moru, která řádila na Moravě v letech 1675 až 1676. Poslední rozšíření svatostánku a celková barokní přestavba proběhla v letech 1765 až 1766 za probošta Otmaru Konráda. Podle rysů a dispozice kostela se autorství projektu přisuzuje Santinimu. Po dokončení stavby byl kostel Povýšení sv. Kříže v Rajhradě dne 10. dubna 1767 navěky povýšen olomouckým biskupem Maxmiliánem z Hamiltonu na farní. Kostel ve tvaru kříže je 28 m dlouhý a 20 m široký. Interiér kostela ozdobil sochy brněnských sochařů Adama Nösmanna, Ondřeje Schweigla a vitráže oken zhotovil v letech 1889 až 1903 Benedikt Škarda z Brna. Biskupským dekretem z roku 1770 bylo povoleno konat farní úkony pro pohodlí věřících ve farním i klášterním kostele.

Farní kostel

6 Staré a nové Čeladice

Osada Čeladice byla založena ve 13. stol. mezi mlýnským náhonem a řekou Svratkou. Hlavním úkolem nových osadníků byla nejspíše ochrana kláštera proti nepokojům na jeho panství. Čeled označovala ve starší době domácí vojsko.

Obec měla vlastní samosprávu v čele s purkmistrem, užívala vlastní pečť, měla samostatný katastr a vlastní matriky. Při pravidelných jarních záplavách se obyvatelé Čeladic stěhovali do Rajhradu. Dřevěné stavby většinou náporu vody odolaly. Po velkém požáru v r. 1728 byly Čeladice postaveny z nepalýchých cihel, což se jim stalo osudným o sto dva roky později. Na jaře r. 1830 zaplavila velká voda celé okolí. V Čeladicích se tři domy sesuly a ostatní voda velmi poškodila. Stará obec byla opuštěna.

Od r. 1830 se začaly stavět nové Čeladice. Jižně od Rajhradu tak vyrostla obec se dvěma ulicemi. V roce 1836 obec ztratila politickou samostatnost a splynula s Rajhradem. Čeladické ovšem čekala další pohroma. V roce 1838 byla přes čeladické dvory postavena železnice. Chalupy zůstaly na jedné straně a stodoly na protilehlé straně trati. Domy tím byly znehodnoceny. Později přibýlo k původním památkám domů třicet domovních čísel. Stalo se tak rozdělením větších stavení. Dodnes je původní čeladické číslované dochováno u 45 domů, které po odlišení od číslovaní rajhradského začalo sedmičkovou (701 až 746). V současnosti neznalý nepozná, že část Masarykovy ulice v Rajhradě byla v minulosti samostatnou obcí s nevědní historií.

Čeladice

7 Pomník generála Kozyra

Vínou staré chyby na mapách Brněnska z konce 18. stol. v Rajhradě tragicky zahynul na samém konci války 23. dubna 1945 gardový generálmajor Rudé armády Maxim Jevsejevič Kozyr. Až do pol. 20. stol. byla místní část Čeladice na mapách mylně znázorňována u Staré pošty. Generál se svým řidičem, pobočnickem v hodnosti kapitána a zdravotnicí Ninou Andrejevovou Kutkovou vjeli v den všeobecného útoku na Brno ve svém osobním voze do týlu německé obranné linie, s vědomím, že jedou do Čeladic, již obsazených sovětskými vojsky. Do správných Čeladic byl vůz naveden místními z Holasic. Generál i řidič podle všeho zahynuli okamžitě po útoku. Generál Kozyr je nejvyšším příslušníkem Rudé armády, který zahynul na území naší republiky. Tělesné ostatky M. J. Kozyra byly v květnu 1945 převezeny do Brna a počátkem roku 1946 uloženy na čestném pohřebišti v Praze na Olšanech. V Rajhradě byl generálu Kozyrovi v roce 1976 odhalen v areálu zahradnické školy památník. Rajhrad byl osvobozen brzy po půlnoci dne 25. dubna 1945.

Památník gen. Kozyra

8 Škola T. G. Masaryka

Nejstarší zpráva o rajhradské farní škole pochází z r. 1623. Tuto školu zřídil v městečku probošt rajhradského benediktinského kláštera Jiří Vojtěch Kotlík pro vzdělávání prostého lidu. Starší ovšem byla rajhradská klášterní škola pro novice a nadané děti. Farní škola v Rajhradě byla přízemní, krytá slámou a s hliněnou podlahou. Za probošta Celestina Arleta se v r. 1670 školní budova č. 41 zvětšila na dvě světnice. V r. 1787 se v farní škole stala povinná škola triviální. Příčiněm prvního rajhradského opata P. Augustina Kocha byla postavena v letech 1826 až 1827 nová přízemní budova se dvěma třídami vedle kostela Povýšení sv. Kříže. Ke zvětšení budovy o první poschodí došlo r. 1865. V r. 1869 se triviální škola změnila na školu obecnou. Městská škola byla postavena v letech 1932 až 1935 na Matlašce. Krátce po zahájení výuky obdržela název Masarykova jubilejní městská škola. Od roku 1943 se českí žáci měšťanky učili v obecné škole. Jejich budova se uvolnila pro žáky německé školy z domu č. 104 a pro žáky z Hítelejgrada, kteří bydleli v sirotčinci. V letech 1961 až 1962 se provedla poslední přístavba školy. Socha T. G. Masaryka sochaře Františka Hořavy byla odhalena 11. září 1949, v roce 1962 kvůli stavbě odstraněna a v roce 1968 opět vrácena na své místo. V roce 1991 se obnovil název Základní škola T. G. Masaryka.

Škola T. G. Masaryka

9 Klášter sester Těšitelek BSJ

Marie Rosa Vůjtechová (1876–1945), členka řádu Milosrdných sester sv. Karla Boromejského, se rozhodla zříditi novou smírnou kongregaci. Velkou podporu našla u brněnského biskupa dr. Pavla hraběte Huyna, který kongregaci Těšitelek Božského Srдца Ježíšova v r. 1915 posadil a papež Pius X. jí následujícího roku požehnal. Prvotní smysl kongregace spočíval ve zmírnění lidského utrpení. Sestry nezištně pomáhají nemocným, chudým a opuštěným a podporují další dobročinné organizace ve světě. Nejdříve sídlila kongregace v Brně na Šerňavě ulici, ale po první sv. válce již původní mateřinec nestačil. Proto si sestry takřka vlastníma rukama postavily v letech 1924 až 1929 nový klášter v Rajhradě. Chrám zasvěcený Božskému Srdci Ježíšovu byl 21. září 1929 vysvěcen brněnským biskupem dr. Josefem Kupkou. Postupně bylo zřízeno dvanáct filiálních domů na různých místech Čech a Moravy. V r. 1944 byl klášter obsazen německými vojáky. Od 15. dubna 1945 se stal klášter hlavním německým obranným bodem. Proto byl útočnými akcemi Rudé armády při bojích o Rajhrad téměř zničen. Ihned po válce začaly sestry trosky kláštera i chrámu obnovovat. Krátce po komunistickém převratu v roce 1950 byly sestry ze všech filiáltek soustředěny do rajhradského mateřince a přiděleny na nucené práce v zemědělství a v továrnách. Na podzim roku 1951 byly sestry vyvezeny do pohraničí a přiděleny k práci v továrnách. Klášter byl následně obsazen Československou lidovou armádou. Sestry se mohly vrátit až v dubnu 1994. Klášter dnes žije opět svým životem. V jeho areálu byl otevřen domov pro seniory a je zde zřízeno malé muzeum, jehož exponáty názorně vypovídají o dramatických osudech kongregace.

Klášter

